

Skab gode lyttemiljøer i dagtilbud og indskoling

CHARLOTTE ØHRSTRØM OG METTE GINMAN, LEKTORER,
KØBENHAVNS PROFESSIONSHØJSKOLE

Børn lærer sprog ved at deltage i meningsfulde og varierede samtaler, hvor de lytter til andre og selv har mulighed for at byde ind. Denne artikel sætter fokus på vigtigheden af at skabe gode lyttemiljøer, for at alle børn kan udvikle deres sprog bedst muligt. Artiklen peger først på, hvordan lytning i dagtilbud og skole ofte kommer til at handle om, at børnene skal sidde stille. Herefter introduceres et eksempel på et godt lyttemiljø for børn omkring indskolingsalderen. Eksemplet viser, at et godt lyttemiljø både handler om det fysiske lyd-miljø, men også om det pædagogiske sprogmiljø, der skabes af de voksne omkring børnene i både dagtilbud og indskoling. Artiklen rundes af med at opstille fem gode råd til lærere og pædagoger til det videre arbejde med lytning i praksis.

At lytte er ikke at sidde stille

I både dagtilbud og indskoling bliver dét at lytte ofte kædet sammen med at sidde stille eller være stille. Det gælder, når læreren giver instruktioner, når pædagogen vil igangsætte en aktivitet, og når de andre børn på tur skal fortælle om deres weekend.

Nogle børn får samtidig at vide, at de skal tale højere, når de taler foran hele gruppen, og andre ofte at de skal dæmpe sig. Der er en række ulemper ved denne smalle tilgang til lytning, som primært kommer til at handle om adfærd og lyd- og støjniveau:

- ▶ Børn ved ikke, hvad de skal, når de bliver bedt om at lytte. De opdrages derfor til at tro, at hvis de sidder stille og ser ud, som om de lytter, så er alt godt.
- ▶ De bliver ikke bevidste om, hvad de *gør*, når de lytter, og de får derfor ikke et sprog til at tale om at lytte, fx: nu lytter jeg efter en helt specifik information; nu skal jeg lytte efter en bestemt handling, som jeg skal udføre om lidt (fx finde en blyant frem eller tage alt mit vintertøj på).
- ▶ Børn bliver ikke bevidste om deres egne stemmer, fx hvor højt de taler, og hvad det gør ved rummet. Hvis de er i et larmende miljø, så vil de naturligt bare tale højere, indtil de bliver irettesat, frem for at lyttemiljøet er noget, børnene føler, de er aktive deltagere i.
- ▶ Børn bliver passiviseret, hvis lærere/pædagoger taler for meget, fordi børnene ikke ved, hvorfor de skal lytte, hvad de skal lytte efter, eller hvor lang tid de skal lytte. Dette gælder også "runder", hvor børnene på skift taler eller fortæller, uden at der er et formål for de andre børn.

Alt i alt kan man sige, at denne smalle tilgang til lytning gør, at børnene går glip af vigtig læring – og de trives heller ikke særlig godt som passive lyttere, bl.a. fordi de begynder at kede sig og falde fra eller har svært ved at orientere sig og derfor kan føle sig forkerte og udenfor. Et godt lyttemiljø handler derfor ikke kun om lyd- og støjniveau, men også om at skabe gode rammer for vedkommende samtaler mellem børn og voksne og børn imellem, så alle børn udvikler deres sprog bedst muligt. Det stiller krav til lærere og pædagoger at give børnene mulighed for at lytte aktivt frem for

kun at bede børnene være stille. I næste afsnit vil vi vise et eksempel på, hvordan et godt lyttemiljø kan se ud for børn i indskolingsalderen. Kaj i eksemplet nedenfor kan tænkes at gå i storgruppen i børnehaven eller i yngste klasser i skolen.

” **Alt i alt kan man sige, at denne smalle tilgang til lytning gør, at børnene går glip af vigtig læring – og de trives heller ikke særlig godt som passive lyttere.**

Et eksempel på Kaj i et godt lyttemiljø

Det er morgen, og Kaj er lige ankommet. Han ved, at der altid er samling her om morgenen, og at man skal sætte sig stille ned på gulvet på sin faste plads. Kaj ved, at den voksne altid siger godmorgen til dem hver især, hvorefter hun med piktogrammer viser, hvad de skal i dag.

I dag er der et billede af en bog som det første. Det betyder, at de skal høre en historie. Den voksne viser altid billederne først, så børnene ved, hvad bogen handler om. Bagefter bliver børnene hver især bedt om at sige, hvad de kan se på forsiden, i en kort runde. Herefter taler de om, hvad de tror, der kommer til at ske. Den voksne gentager ofte det, de siger, og spørger mere ind.

Bagefter læser hun en kort tekst, og børnene skal parvis lege noget fra det, de har hørt. Kaj og hans makker, Benjamin, leger to katte, der ikke tør hoppe ned fra et bord, og så kommer der nogen og hjælper dem.

Den voksne tegner fortællingen på en tavle, og de genfortæller historien igen sammen. Til sidst tegner de den sammen to og to på et stort papir. Resten af dagen er Kaj og Benjamin så opslugte af historien, at de leger videre på den på legepladsen.

Kaj deltager også i samtaler om det at lytte, så han får flere strategier til, hvordan han skal lytte, alt efter hvad det er, han skal lytte til. Det kan være, at den voksne siger: *Nu skal vi høre om vores tur i morgen, hvordan kan vi bedst lytte til det? Hvad kan I gøre for at få det hele med?*

Ofte bliver børnene bedt om at lytte fokuseret efter lyde for derefter at tale om, hvordan det var. Kaj og kammeraterne har prøvet at lytte efter lyde i skoven, efter ord eller pointer i den bog, den voksne læser højt, og efter, hvad de synes er mest spændende, når deres kammerater fortæller om deres ferie. Kaj ved også, at den voksne siger, hvor længe de skal lytte, og at han får mulighed for at tjekke med sin sidekammerat, om han har forstået det, der blev sagt.

” **Kaj og kammeraterne har prøvet at lytte efter lyde i skoven, efter ord eller pointer i den bog, den voksne læser højt, og efter, hvad de synes er mest spændende, når deres kammerater fortæller om deres ferie.**

I gruppen taler de om, hvor højt man skal tale. Kaj er med til at give sin mening om, hvor højt man skal tale hvornår. Han ved, at når han siger noget i hele gruppen, er det vigtigt, at han taler højt, men når han taler til en sidekammerat, så behøver han ikke tale så højt. Han ved også, at hvis der er meget larm i rummet, så skal han ikke bare tale højere, så skal han lave tegnet for “larm i rummet”, som er to fingre i vejret.

I rummet er der forskellige steder til forskellige ting. Der er et hjørne, hvor man kan sidde og læse; der er et sted, hvor man kan sidde og spille brætspil; der er en pil, der peger udenfor, og et billede af en løve, som viser, at man kan gå udenfor, hvis man har brug for at larme og "brøle". Denne indretning gør det lettere for Kaj at lytte til andre og vide, hvordan han selv skal tale.

Hvordan er det et godt lyttemiljø for Kaj?

Eksemplet med Kaj illustrerer, at et godt lyttemiljø både handler om rammerne for lytningen og om forståelsen af dét, der lyttes til. Børnene i eksemplet er aktive det meste af tiden og har samtidig et overblik over, hvad det er, der skal ske. Begge dele er med til at gøre det lettere og mindre krævende at lytte. For nogle børn kan dét at høre en bog være motiverende nok i sig selv, men for andre kræver det, at historien er interessant, og at billederne understøtter deres forståelse, så deres opmærksomhed holdes fanget. Lytning er nemlig en aktiv proces, der kræver koncentreret fokus og opmærksomhed, og hvis ikke man forstår det, der lyttes til, falder man fra (se fx Gibbons, 2017).

” **Lytning er nemlig en aktiv proces, der kræver koncentreret fokus og opmærksomhed, og hvis ikke man forstår det, der lyttes til, falder man fra.**

Særligt for børn, der ikke har et bredt og nuanceret ordforråd endnu, er det helt afgørende, at oplæsning, instruktion og fortælling understøttes visuelt og kommer i små doser. I eksemplet med Kaj bruger pædagogen/læreren piktogrammer, der gør det let for børnene at holde styr på, hvilken aktivitet der er i gang. Bogens billeder vises frem inden højt læsningen, så børnene kan lytte mere fokuseret. De får nemlig en visuel forforståelse af det, de skal lytte til. Børnene holdes samtidig aktive, ved at alle får lov til at sige noget i en kort runde, når billeder fra bogen bliver vist frem. Denne korte runde har et klarere lytteformål end gentagne weekendfortællinger, hvor der kun er én taler i fokus ad gangen, og resten ikke forventes at deltage. I Kajs runde er alle med til at skabe en fælles fortælling om, hvad historien handler om. Det bliver derfor vigtigere og mere interessant at høre, hvad de andre byder ind med, særligt hvis hvert enkelt barn skal byde ind med noget nyt. Samtidig har børnene også et tydeligt fælles tredje i form af et billede til en historie, som de kan tale om i stedet for individuelle anekdoter, der ikke nødvendigvis giver indre forestillingsbilleder for de andre børn.

Forforståelse er nemlig helt afgørende for at kunne lytte til en historie, der bliver læst højt: Hvis du som barn ved, at historien handler om katte, og du har en vis viden om dette dyr, kan du bedre lytte efter, hvad der sker med kattene, og forestille dig, hvordan de ser ud, og dermed gætte med på handlingen. Det er altså afgørende for børnenes lytteforståelse, at deres viden om verden aktiveres, når de skal lytte, og at der sættes ord og billeder på centrale pointer. På den måde bliver det lettere at lytte og fokusere sin opmærksomhed på, hvad der er vigtigt at forstå.

At lytte kræver altså en masse viden om sprog og verden, men samtidig gode lyttestrategier til at lytte på forskellige måder i forskellige situationer. I eksemplet med Kaj arbejder børnene med lyttestrategier, når de gætter på, hvad bogen handler om, og når de taler om, hvordan de skal lytte til hinanden. Børnene bliver gjort til aktive og mere bevidste lyttere ved at deltage i samtaler om, hvordan og hvorfor de lytter. At lytte på forskellige måder med forskellige formål (at danne indre forestillingsbilleder, at sanse, hvad der foregår, at udvælge indhold) støtter børnene i at udvikle forskellige lyttestrategier, de kan bruge i forskellige situationer.

” **At lytte kræver altså en masse viden om sprog og verden, men samtidig gode lyttestrategier til at lytte på forskellige måder i forskellige situationer.**

Vigtigt for Kaj og hans kammeraters bevidsthed og udvikling af lyttestrategier er også den måde, rummene er indrettede på, og hvordan dagen er delt op i forskellige aktiviteter. Børnene kan lytte mere fokuseret, når de ved, at det er i kortere tid, de skal lytte, og når de ved, at der er ro til at forstå og følge med. Børns hørelse er nemlig først fuldt ud udviklet i teenageårene, og meget larm har derfor konsekvenser for, om børnene rent faktisk kan høre, hvilke ord og sætninger der bliver sagt (Østerbye & Brandt, 2012). Det betyder også, at børn ikke på samme måde som voksne kan vælge at indstille deres lytning mod det, de gerne vil. De kan derfor have sværere ved rent faktisk at høre en besked eller andet, hvis der er flere andre, der taler samtidig. Børn har også mindre erfaring med at bruge sproget i forskellige samtaler end voksne, og derfor har de ikke lige så gode muligheder for at gætte sig til de dele, de ikke kan høre (se også Markussen-Brown, 2018). Et rum påvirker derfor børnenes muligheder for at fokusere og udvikle sig sprogligt. I eksemplet med Kaj i det gode lyttemiljø, så vi en række eksempler på, at Kaj og hans kammerater blev givet gode muligheder for at høre, hvad der bliver sagt, i rolige omgivelser.

” **Det betyder også, at børn ikke på samme måde som voksne kan vælge at indstille deres lytning mod det, de gerne vil.**

Sammenfattende giver det beskrevne lyttemiljø Kaj mulighed for at være aktiv deltager, der selv kan være med til at påvirke lyttemiljøet, samtidig med at den voksne sørger for en motiverende og struktureret lyttedidaktik.

Lytteidaktik i dagtilbud og indskoling

Der er mange muligheder for at arbejde med lytteidaktikken i både dagtilbud og indskoling, som kan give et godt lyttemiljø for alle børn. Nedenfor giver vi nogle gode råd som opsamling på teksten ovenfor (se også Øhrstrøm & Ginman, 2021, for flere eksempler på lytteaktiviteter i skolen).

I børnehaven og indskoling oplever børnene, at mange mennesker er samlet, og at der kan være mange, der taler på samme tid, men samtidig oplever de også situationer, hvor de forventes at lytte til én person i længere tid ad gangen. Det kan være svært at vide, hvad man skal lytte efter hvornår. Børnene skal derfor lære at blive aktive lyttere og at blive bevidste om det at lytte på forskellige måder. Samtidig er det helt afgørende, at lærerne og pædagogerne skaber rammerne for, at børnene kan lytte og lære, så ansvaret for lytteforståelsen ikke kun lægges over på barnet.

Fem gode råd:

- ▶ *Tal om det at lytte med børnene*, og lad dem øve sig i at lytte til forskellige lyde, musik og tale. Lad dem opleve, hvad der sker med lyttesansen, hvis man slukker lyset eller lukker øjnene. Tal om jeres oplevelser. Tal om, hvad der er let, svært, sjovt, kedeligt mv. at lytte til. Tal om, hvordan man kan blive bedre til at lytte, og hvad man kan have brug for.
- ▶ *Lad dem lytte kort og fokuseret*, for det giver dem mulighed for at være aktive lyttere. Overvej, at samlinger/oplæg bliver gode lyttesituationer, hvor børnene ikke skal sidde for længe og til gengæld oplever sig selv som aktive deltagere.

- ▶ *Aktiver børnene i forbindelse med lytning*, ligesom Kaj og hans ven skulle lege det, der blev læst op. I samlingen kunne det være: *Prøv at høre efter, hvad vi skal i eftermiddag. Fortæl lige din sidekammerat, hvad du glæder dig mest til*. Børnenes motivation for at lytte styrkes, hvis de ved, hvad de skal, og særligt når den voksne følger op på lytteformålet og fx hører børnene, hvad de har fundet ud af.
- ▶ *Lær børnene at lytte aktivt til hinanden* i pararbejde, fx ved at lave aktiviteter som “tegn min tegning”, hvor den ene fortæller, hvad den anden skal tegne, og den anden er nødt til at lytte aktivt for at kunne gøre det. En anden aktivitet: Giv en instruktion til halvdelen af børnene, som hver især skal fortælle den videre til en kammerat, som ikke har hørt den. Herved skærper vi deres interesse i at lytte aktivt. På samme måde som hviskeleg kan skærpe hørelsen!
- ▶ *Lav forforståelse* til oplæste historier, så børnene har mere at gætte ud fra og bliver fastholdt. Det kan være via billeder, et filmklip eller samtaler. Lav pauser og aktiver børnene undervejs, ved at de skal gøre eller tegne noget af det, de har lyttet til.

Lyt og lær for livet

I både dagtilbud og indskoling er dét at være god til at lytte en vigtig færdighed. Det er afgørende for børns sproglige udvikling at kunne forstå, hvad andre siger, for selv at lære nyt sprog og deltage i lege og aktiviteter. Det mundtlige sprog er fundamentet for senere hen at kunne lære at læse og skrive, og derfor afgørende for børnenes senere skolegang.

I et godt lyttemiljø opbygger børnene dag for dag erfaringer med at lytte på forskellige måder, og de oplever voksne, der taler med dem om det at lytte såvel som det at tale, læse og skrive. Et godt lyttemiljø stilladserer børnenes sproglige udvikling, og hvis der er gode rammer for dette, har børnene en god basis i deres videre skoleliv, hvor sproget bliver mere og mere komplekst.

Referencer

Gibbons, P. (2017). *Styrk sproget, styrk læringen*. Samfundslitteratur.

Markussen-Brown, J., Neergaard, S., & Olesen, S. S. (2018). *Fysiske sprogmiljøer. En forskningsbaseret guidebog*. Dafolo.

Øhrstrøm, C., & Ginman, M. (2021). Lytteforståelse i fagundervisningen. I S. K. Knudsen & L. Wulff (red.), *Kom ind i sproget: Flersprogede elever i fagundervisningen* (2. udg., s. 109-123). Akademisk Forlag.

Østerbye, T., & Brandt, H. B. (2017). Drop sprogarbejdet i støjfyldte børnehaver – de kan alligevel ikke høre noget. *Dansk audiologopædi. Fagblad for audiologopæder*, 53(4)

Om forfatterne

Charlotte Øhrstrøm og Mette Ginman er begge lektorer på Københavns Professionshøjskole, hvor de arbejder i Videreuddannelsen med kompetenceudvikling af lærere og pædagoger med fokus på dansk som andetsprog og sproglig udvikling i dagtilbud og skole.

Faglige arrangementer

Har du lyst til at vide mere om, hvad der rører sig på læseområdet og få inspiration til din undervisning? Så afholder Nationalt Videncenter for Læsning løbende konferencer, workshops, webinarer og temadage. Læs om den enkelte aktivitet nedenfor, og tilmeld dig ved at klikke på datoen.

30. september 2024, København, og 4. oktober 2024, Aarhus

Temadag om skriftsprogsvanskeligheder: Sprogmodeller (AI)

Sprogmodeller (AI) kan både støtte og udfordre mennesker i skriftsprogsvanskeligheder. På baggrund af konkrete erfaringer fra praksis sætter denne temadag fokus på de muligheder og begrænsninger, som AI rummer i forhold til kompensation og læring.

8. oktober 2024, online

Webinar: Digital læsning og læsedidaktik

Det digitale er til stede i alle fag. Men hvordan tilrettelægger man en god digital læseundervisning? På webinarret præsenterer forskere og lærere fra de tre skandinaviske lande eksempler på, hvordan man kan støtte læsning af digitale tekster. Oplæggene er på dansk, norsk og svensk. Webinarret er gratis og henvender sig til lærere, lærerstuderende, læsevejledere og læreruddannere.

26. november 2024, København

Læsekultur: Fra toddler til teen

Konferencen handler om udvikling af læsekultur, litteraturredidaktik og strategier for læselyst på tværs af skole, dagtilbud og hjem. En række forskere med fingeren på pulsen, hvad angår børn og unges litteratur og læsekultur, deltager i samtaler og oplæg. Mød blandt andre Nina Christensen, Anna Karlskov Skyggebjerg, Per Esben Svelstad, Kristiane Hauer, Marianne Eskebæk Larsen og Henriette Romme Lund. Konferencen afsluttes med netværksbar, bobler og musik.

26. marts 2025, Middelfart

Ordblinde og it-konference 2025

Ordblinde og it-konferencen tilbyder ny inspiration til din praksis med ordblinde elever, studerende og kursister. I år gæster Marianne E. Matre fra Universitetet i Agder konferencen med et oplæg om tale-til-tekst som skriveredskab i skolen, og Nina B. Gøttsche og Sara M. L. Pedersen fra VIA University College fremlægger nye resultater fra STYRK-projektet med fokus på ordblinde elevers oplevelse af LST i skolen. Du kan også deltage i en række workshops målrettet netop din praksis. Konferencen arrangeres af Nationalt Videncenter for Ordblindhed og andre Læsevanskeligheder i samarbejde med Rådgivnings- og støttecentret, Aarhus Universitet, Styrelsen for Undervisning og Kvalitet/BUVM, Nota og Læsekonsulenternes Landsforening.

Scan qr-koden og få
et overblik over alle
faglige arrangementer.